

ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΙΝΗΣ ΚΟΥΖΕΛΗ

Mια φορητή γραφομηχανή Olivetti Lettera 22, χρώμα ανοιξιάτικο φιστικί, σε αχροσία λόγω τενοντίτιδας. Ενα όρθιο πιάνο Bösendorfer, που γνώρισε κάποτε δόξες στα σαλόνια της πατρικής οικογένειας και τώρα σιωπά. Μια αρσενική φασματική μορφή με εγγλέζικα κοστούμια που τραγουδούμε εμμονικά την άρια «Eri tu» του «Χορού μεταμφιεσμένων» του Βέρντι ανάμεσα στους καπνούς των αγγλικών τσιγάρων του. Ενα σπίτι βυθισμένο στους ισκιους. Μια μοιραία άρρωστη που κοιμάται ύπνο δύσκολο κι ένας συγγραφέας που νυχοπατεί με τις κάλτσες για να μην την ταράξει. Ανησυχία και αναμνήσεις – πραγματικές και φαντασμένες. Το πρελούδιο της απώλειας. Η πορεία προς τον θάνατο του αγαπημένου προσώπου αφορμή για ανασκόπηση ζωής. Ο πόνος, το πένθος και ο φόβος της λήθης θρυαλλίδες αφηγήσεων για ανθρώπους που πέρασαν από τη ζωή και χάθικαν, «σαν χαμένος θησαυρός».

Τρία χρόνια μετά την έκδοση των *Αλεπούδων του Γκόσπορτ* (Κέδρος, 2011), του πρώτου του μυθιστορήματος που παρέμενε ανέκδoto, με τον ενδιάμεσο σταθμό του πολιτικού μυθιστορήματος *Θάνατος στο Βαλπαράϊο* (Πατάκης, 2013), ο Μένης Κουμαντάρεας μιλάει για θέματα τολμηρά σε ένα πεζογράφημα που κινείται μεταξύ αποκαλυπτικής αυτοβιογραφίας και μυθοπλασίας των ανομολόγων. Το 'χει συνήθειο ανά δεκαετία να αδειάζει τα συρτάρια του από ανέκδota miscellanea: *Πλανόδιος σαλπιγκτής* (Κέδρος, 1989), *Η μέρα για τα γραπτά κι η νύχτα για το σώμα* (Κέδρος, 1999), *Ζεχασμένη φρουρά* (Καστανιώπης, 2010). Την τριλογία αυτή συντροφεύει ο πρόσφατος *Θησαυρός του χρόνου* (Πατάκης, 2014), ένα βιβλίο γραμμένο από το 2010, όταν ο καρκίνος της συζύγου του Λιλής βρισκόταν στην τελική ευθεία, ως το 2014. Εδώ όμως, αντίθετως από τα τρία προηγούμενα, τα μυθοπλαστικά, δοκιμακά, βιογραφικά και αυτοβιογραφικά κείμενα χάνουν τα περιγράμματά τους και συμπλέκονται σε μια ενιαία αφήγηση που καταλήγει τετράδιο μνήμης για τις προσωπικές αποφάσεις και τον τρόπο ζωής, για δασκάλους και μαθητές, για το γράψιμο και τη μουσική, για τον Θεό και τον θάνατο, για τους άντρες και τις γυναίκες.

Μένης Κουμαντάρεας, αυτός ο άγνωστος

Η Λιλή, ο Νικόδημος, ο Νουάρ και ο Καμικάζι. **Οι πρωες ενός κόσμου που κινείται ανάμεσα στη ζωή και στη φαντασία** στο τελευταίο πεζογράφημα του αθηναίου συγγραφέα που διαβάζεται σαν αυτοβιογραφία

Συνέχεια στη σελίδα 2

Ο Μένης Κουμαντάρεας φωτογραφημένος στην Αθήνα τη δεκαετία του 1970

Μένης Κουμανταρέας

Τετράδιο μνήμης

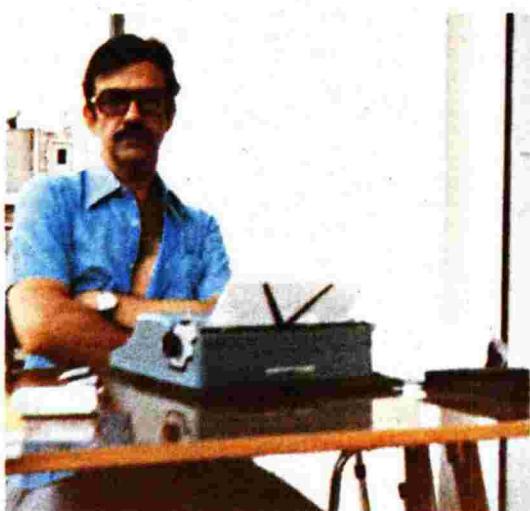
Συνέχεια από την πρώτη σελίδα

**ΜΕΝΗΣ
ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ**
**Ο θησαυρός
του χρόνου**

Έκδοσεις Πατάκη,
2014, σελ. 480, τιμή
19,80 ευρώ

Πρωταγωνίστρια της αφήγησης είναι η σύζυγος του αφηγητή, που ονομάζεται Λιλή, όπως του συγγραφέα. Για αυτήν γράφεται το βιβλίο, έστω κι αν δεν πρόκειται να το διαβάσει. Ο ανώνυμος αφηγητής αντρέχει στα χρόνια της γνωριμίας τους, όταν, νόστιμος νεαρός με κοκάλινα γυαλιά εκείνος και νεαρή κοπέλα με πράσινα μάτια και όμορφες γάμπες εκείνη, εργάζονταν σε μια ασφαλιστική εταιρεία που ασφάλιζε πλοία και αεροπλάνα, στα Γραφεία. Η αρχή της κοινής ζωής τους σηματοδοτεί για τον αφηγητή την αρχή μιας διπλής ζωής: αγάπη και συντροφικότητα την πέμπτη στην αστική ζωή με τη γυναίκα του, ξεπορτίσματα και πδονή με τους ομοφύλους του το βράδυ σε λαϊκά ξενοδοχεία

Ο Μένης
Κουμανταρέας
το 1978, όταν έγραψε
την «Κυρία Κούλα»

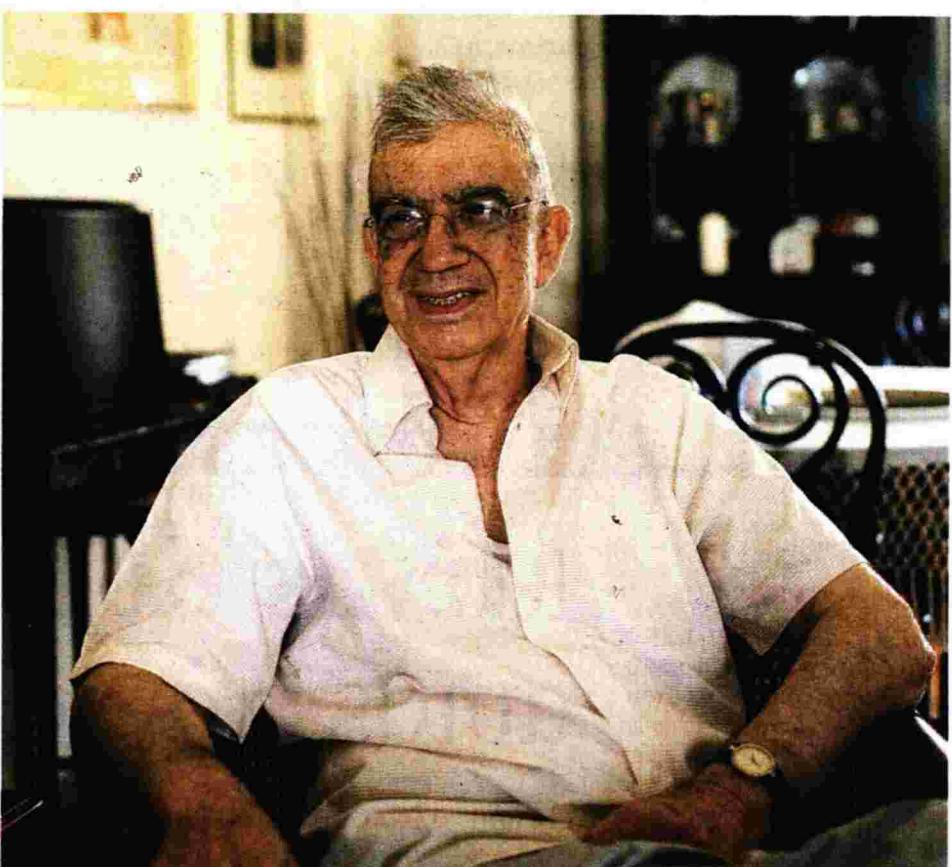
και ύποπτα μπαρ.

Καθοδηγητής και μέντορας στη μυσταγώγια της αρσενικής σεξουαλικότητας είναι ένα όραμα, το φάντασμα κάποιου παλιού αλληλογράφου στα Γραφεία, ονόματι Αναγνωστόπουλος ή Αναγνώ-

στου. Ο «Παλαιός των Ημέρων», όπως τον αποκαλεί ο αφηγητής, είναι ένας δανδής μεγαλοαστικής καταγωγής, με καβαφικά χαρακτηριστικά, καλοραμένα κοστούμια και λατρεία στην όπερα. Μέσα από τις αφηγήσεις του τα μεσόπερια, αφότου έχουν σχολάσει οι υπάλληλοι των Γραφείων, ξεναγεί τον νεαρό αλληλογράφο και συνάδελφο του σε προπολεμικούς οίκους ανοχής μιας γκροτέσκας καρναβαλικής ατμόσφαιρας, σε παρακμιακά ξενοδοχεία με λερά σεντόνια και σε μισοφωτισμένα χαμαιτυπεία όπου φτωχά αγροτόπαιδα, αγόρια της εργατικής τάξης και άφραγκοι φαντάροι προσφέρουν το κορμί τους σε όσους μπορούν να πληρώσουν.

Αριστοτεχνής στη σκηνοθεσία, στη δημιουργία ατμόσφαιρας, ο Κουμανταρέας κατακευάζει σταδιακά ένα υποβλητικό σκηνικό με σκιές και σκοτάδια για να υποβάλει εκείνο που αργότερα κατονόμαζεται: «Υπάρχει μια σκιερή πλευρά στις σχέσεις μας. Ενας ίσος που αφίνει ανεξίτηλα το δακτυλικό αποτύπωμα στα έργα της Ιωής μας και που το καλύτερο λαγωνικό της αστυνομίας αδυνατεί να εξινιάσει. Είναι εγκλήματα που έχω διαπράξει, έργα ή διανοία, όπως λέει και η Εκκλοία, τα οποία οι πο στενοί μου άνθρωποι αγνοούν» παραδέχεται ο αφηγητής.

Στο σκοτάδι της νύχτας, σε μια Αθήνα που την καταπίνουν τα γκραφίτι ενώ ανθρώποι ούγκοι τυλιγμένοι σε κουρέλια καταλαμβάνουν τα πεζοδρόμια, σε μια γειτονιά του κέντρου όπου τα πάλαι ποτέ πολυτελή ζαχαροπλαστεία έχουν μετατραπεί σε

Ο Μένης Κουμανταρέας μιλάει για θέματα τολμηρά σε ένα πεζογράφημα που κινέται μεταξύ αποκαλυπτικής αυτοβιογραφίας και μυθοπλασίας των ανομολόγων

φαστφουντάδικα για να καταλήξουν θορυβώδη music cafés με μεγάλες οιθόνες για καθημερινές ποδοσφαιρικές αναμετάδοσεις, ο αφηγητής πρωταγωνιστής, ως άλλος Λεοπόλδος Μπλουμ, τριγυρίζει στην πόλη αναζητώντας την πδονή σε μεταπολεμικά στέκια και στους εμπορεύσιμους νεαρούς μετανάστες. Στην αναζήπτησή του θα έρθει σε επαφή με τον Ρουμάνο τουγάνιο Λούνα, τον πιτσάδορο Καμικάζι, τον εντυπωσιακό Αλβανό Νουάρ. Σχέσεις σαρκικές και εφήμερες γνωριμίες σε ύποπτα μπαρ και καφενεία αλλοδαπών. Κάποια απ' αυτές, διαρκέστερη, δίνει την ψευδαίσθηση δεσμού. Στο σπίτι της Λιλή κοιμάται αλλά δεν αγνοεί. Ξέρει, παραπονείται, αντιδρά, αποδέχεται. Ο αφηγητής εξηγείται: «Ποτέ δεν είχα κρύψει τη σεξουαλικότητά μου παρεκτός από τους γονείς. Μου είναι αδιανότο ότι υπάρχουν άντρες που μια Ιωή κρύβουν από τη σύντροφό τους ότι πιθανώς

να ποθούν έναν άλλον άντρα. Το ότι παντρεύτηκα για να κλείσω τα στόματα και να βολευτώ είναι το μεγαλύτερο φέμα». Αυτή η ζωή στο μεταίχμιο, αρσενική και θηλυκή, στο φως και στο σκοτάδι, φανερή σε όλους και φανερή στους ομόιούς, είναι που κάνει τον φιλόδοξο αλληλογράφο συγγραφέα: «Στην παιδική και πρώτη εφηβική πλικία υπήρχε μια συνέχεια και συνέπεια στα αισθήματα και στην Ιωή μου. Κάποιος θεός με προστάτευε και δεν μ' άφνε να κλιδωνίζομαι. Ομως ότι δημιουργικό έκανα, αν έκανα κάτι στην Ιωή μου, είναι εξαιτίας αυτής της τραμπάλας. Πότε στα Ουράνια και πότε στα Τάρταρα. Πότε γράφω και παίζω μουσική καλύτερα; Μετά από ασωτίες, ντράβαλα και απιστίες. Λες και αυτά να είναι προϋποθέσεις για ανάταση ψυχής και δημιουργία. Κακούργα τέχνη!». Αυτός ο συγγραφέας, με την απρέπεια της τέχνης του, παρατεί τώρα την εξέλιξη της αρρώστιας της κατάκοιτης γυναίκας του και την αναμονή του θανάτου και καταγράφει μεθοδικά την αναμόχλευση σκέψεων, ενοχών, συναισθημάτων που του προκαλεί. Οι γραφιάδες είναι «ανάλγητα κτήνη», σημειώνει ο Κουμανταρέας σε ένα σχόλιο μεταφυγματικό: τρέφονται σαν βρικόλακες εξίσου από τους χυμούς της ζωής και από τα σπιτικά υγρά του θανάτου.

Τη θλιβερή ατμόσφαιρα του πένθους γλυκαίνουν ο ερωτισμός των παλιών μυστικών, ο κομψός λόγος και το αυτοσαρκαστικό χιούμορ καθιστώντας την αφήγηση έναν νοσταλγικό ύμνο στη ζωή και στα μυστήρια της, στην ποθητή συντροφικότητα που δεν συμβαδίζει πάντα με τους πόθους του κορμού, στην αποδοχή του εαυτού και στην κατανόηση του Αλλού: της ερωτικής του ταυτόπτης, της κοινωνικής του καταγωγής, της επαγγελματικής διαστροφής του.

Μεταξύ εξομολόγησης και συγκάλυψης

Βιωματικός συγγραφέας ο Μένης Κουμανταρέας, ταυτίζεται εδώ με τον πρωτορόσωπο αφηγητή που γράφει για να ξεφορτωθεί το βάρος των γεγονότων και να λυτρωθεί απ' αυτά: Εκθέτει τα εσώψυχα και τα προσωπικά του στη φως «σαν μπουγάδα απλωμένη σε ταράτσα». Μπορεί να τον εμπιστευθεί ο μελλοντικός βιογράφος του ή παραποτεί τα γεγονότα και τον παρασύρει, με δόλωμα κάποιες λεπτομέρειες της ζωής του, σε βιώματα επινοημένα; Δύσκολο να πει κανείς. Η γραφή του Κουμανταρέα, συνηθισμένη να κινέται μεταξύ πραγματικότητας και φαντασίας, κινέται και εδώ μεταξύ νατουραλιστικών περιγραφών του εμπορίου της ηδονής στην Αθήνα και ονείρων, οραμάτων, παραισθήσεων, παραμιλητών που καταργούν τα

όρια του χρόνου και υπερβαίνουν τα σύνορα του υλικού κόσμου. Πρόσωπα σχηματικά, συμβολικά περισσότερο παρά ρεαλιστικά, οι χαρακτήρες της αφήγησής του ονοματίζονται συχνά με σκωπικά παρατσούκλια (Μπαχλαμπάς, Πιστιρίγκος, Περιπομένη) ή με ονόματα που κρύβουν συνωμοτικούς αναγραμματισμούς, όπως το Νουάρ. Η Βιολέτα έχει μάτια βιολετία και ο Λάζαρος το ένα πόδι στον τάφο, ονόματα που μοιάζουν κι αυτά με ψευδώνυμα – όπως εκείνο του νεανικού φίλου και συνυδρούπου στη γεύση του έρωτα, του εκλεπτυσμένου σταχοπόλου Νικόδημου. Ανάμεσα στους ανθρώπους αυτούς, καρικατούρες, τύπους ή σύμβολα το Λιλή μοιάζει με όνομα-κλειδί που ξεκλειδώνει ενδεχομένως την

αφήγηση και αποκαλύπτει την αλήθεια της για πρόσωπα υπαρκτά και γεγονότα αληθινά. Ας μη βιαστούν όμως όσοι αισθάνονται την έξαψη της βιογραφίας της κλειδαρότρυπας. Παρά το πρωτορόσωπον της αφήγησής και παρά την εκπεφρασμένη πρόθεση του αφηγητή για εξομολόγηση των ανομολόγητων, αυτό το πρώτο πρόσωπο δεν ακουμπά με σαφήνεια σε πρόσωπο πραγματικό. Καθώς οι λάμπες στο σπίτι του αφηγητή καίγονται η μία μετά την άλλη μετά τον θάνατο της Λιλής, τα σκοτάδια που τυλίγουν το κείμενο εντείνοντας τον ελεγειακό τόνο του θωλώνουν τα περιγράμματα και τις αντιστοιχίσεις. Η αμφιστιμία κυριαρχεί. Χρησιμοποιώντας τους εκφραστικούς τρόπους της κλασικής

ομοφυλοφιλικής λογοτεχνίας – την ποιητική της αμφιστιμίας και της απόκρυψης – το πεζογράφημα του Κουμανταρέα διαδέχεται την ποίηση του Κ. Π. Καβάφη, τη δημιγματογραφία του Γιώργου Ιωάννου, τη μυθιστοριογραφία του Κώστα Ταχτή και τοποθετείται στο πλαίσιο της ελληνικής ομοφυλοφιλικής λογοτεχνίας σε μια θέση προνομιακή γιατί παρουσιάζει σε βάθος χρόνου, που καλύπτει όλον τον εικοστό αιώνα, την ανθρωπογεωγραφία της γκέι κουλτούρας της Αθήνας – και όταν δεν λεγόταν ακόμη έτσι – παραπτώντας και σχολάζοντάς την από ένα εποπτικό χρονικό σημείο της ιστορίας όπου τα αλλοτινά τολμηρά θέματα «μοιάζουν κατάλληλα ακόμα και για μοναστήρια».